

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Сумський державний університет

Центр заочної, дистанційної та вечірньої форм навчання

(повна назва інституту/факультету)

Кафедра економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування

(повна назва кафедри)

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

Олександра КАРІНЦЕВА

(підпис)

(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

_____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр

(бакалавр / магістр)

зі спеціальності 051 Економіка,

(код та назва)

освітньо-професійної програми Економіка і бізнес

(освітньо-професійної / освітньо-наукової)

(назва програми)

На тему: «Економічний аналіз господарської діяльності підприємства»

Здобувача(ки) групи

Ез-91с Фролова Марина Геннадіївна

(шифр групи)

(прізвище, ім'я по батькові)

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ (підпис)

Марина ФРОЛОВА

(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

Керівник професор, д.е.н., професор Леонід МЕЛЬНИК

(посада, науковий ступінь, вчене звання, ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

_____ (підпис)

Суми – 2023

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри економіки,
підприємництва та бізнес-
адміністрування

_____ Олександра КАРІНЦЕВА
«17» 04. 2023 р.

**ЗАВДАННЯ
до кваліфікаційної роботи**

для здобуття освітнього ступеня «бакалавр»

Студента(ки) групи Ез-91с, 4 курсу ЦЗДВН
(найменування інституту)

Спеціальність: 051 «Економіка»

Освітня програма: 6.051.00.06 «Економіка і бізнес»

Фролова Марина Геннадіївна
(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема кваліфікаційної роботи: : «Економічний аналіз господарської діяльності підприємства»

Затверджена наказом по СумДУ № 0574-VI від «26»05. 2023 р.

Термін подання здобувачем вищої освіти завершеної кваліфікаційної роботи: до «09» 06. 2023 р.

Вихідні дані до роботи: наукова література, періодична література, посібники, підручники, статистичні дані, фінансова звітність підприємства.

Зміст основної частини кваліфікаційної роботи (перелік питань, що підлягають розробленню):

1. Теоретичні основи формування витрат підприємства.
2. Аналіз та оцінка витрат підприємства.
3. Шляхи удосконалення системи управління витратами на підприємстві.

Перелік ілюстрацій (мають бути представлені під час захисту):

1. Аналіз операційних витрат підприємства.
2. Показники рентабельності підприємства.
3. Показники ділової активності підприємства.
4. Показники фінансової стійкості підприємства.
5. Фінансово-економічні показники діяльності підприємства.

Дата видачі завдання: «17» 04. 2023 р.

Керівник кваліфікаційної роботи: д.е.н. Леонід МЕЛЬНИК
(вч. звання, Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Завдання прийняв(ла) до виконання: «17» 04. 2023 р.

_____
 підпис студента(ки)

Примітки:

1. Це завдання є складовою кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня та розміщується після її титульного аркушу.
2. Після складання завдання, студент має ознайомитися із:
  - календарним графіком підготовки кваліфікаційної роботи із зазначеними строками виконання окремих етапів;
  - порядком перевірки кваліфікаційної роботи на наявність ознак академічного плагіату;
  - критеріями оцінювання та вимогами до кваліфікаційної роботи.

Анотація

Кваліфікаційна робота на тему «Економічний аналіз господарської діяльності підприємства» виконана на 46 сторінках основного тексту. Містить 8 формул, 10 таблиць, 67 використаних джерел літератури.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи - дослідження управління витратами, що є доцільним в усіх сферах діяльності підприємства та має вагоме значення й цінність для всіх місць виникнення центрів витрат.

При виконанні роботи застосовувалися наступні методи дослідження: метод порівняння, аналізу джерел, системності викладених та знайдених фактів, узагальнюючий для надання висновків дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи – аналіз витрат підприємства та виявлення їх впливу на діяльність підприємства.

В кваліфікаційній роботі розглянута методика аналізу витрат підприємства при виробництві продукції та організаційно-економічна характеристика підприємства, аналіз та оцінка витрат.

Об'єктом дослідження є показники діяльності підприємства.

Предметом дослідження є аналіз проблем формування витрат підприємства та способи зниження собівартості продукції підприємства.

Практичне значення роботи полягає у наданні практичних рекомендацій щодо оптимізації діяльності та розвитку підприємства в сучасних умовах.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, зумовлених метою й особливостями досліджуваної проблематики. Зокрема, це метод порівняння, аналізу джерел, системності викладених та знайдених фактів, узагальнюючий для надання висновків дослідження.

Ключові слова: виробництво, витрати, економічний аналіз, підприємство, прибуток, рентабельність, собівартість.

Зміст

Анотація.....	4
Вступ.....	6
1. Теоретичні основи формування витрат підприємства.....	8
1.1. Економічна сутність, класифікація та характеристика витрат підприємства.....	8
1.2. Аналіз витрат, обсягу діяльності і прибутку підприємства.....	15
2. Аналіз та оцінка витрат підприємства.....	18
2.1. Методика аналізу витрат підприємства при виробництві продукції.....	18
2.2. Організаційно-економічна характеристика підприємства, аналіз та оцінка витрат.....	22
3. Шляхи удосконалення системи управління витратами на підприємстві...	32
3.1. Проблеми формування витрат підприємства.....	32
3.2. Способи зниження собівартості продукції підприємства.....	36
Висновки.....	45
Список використаної літератури.....	47

Вступ

Витрати виробництва є важливою категорією не тільки економічною, але і обліково-аналітичною. Дані категорії мають істотний вплив на обсяг і динаміку доходу. Тож проведення дієвого контролю витрат виробництва із метою постійного зменшення їхньої величини становиться однією з основних задач системи управління виробництвом на підприємстві. Цим пояснюється вибір теми кваліфікаційної роботи.

Створення системи господарювання зумовлює необхідність розвитку однієї із головних ділянок обліково-аналітичного процесу – обліку витрат виробництва та калькулювання продукції. Віднайдення шляхів зменшення витрат виробництва у сучасних умовах розглядають як фактор підвищення прибутковості та ефективності роботи підприємств, забезпечення їхньої стабільності у ринковому середовищі, розширення можливостей внутрішньовиробничої реструктуризації відповідно до змін на ринках збуту продукції, що є досить актуальним в сучасних умовах розвитку економіки. У багатьох випадках величина витрат визначається як головний критерій у виборі варіантів розвитку підприємства. Для мінімізації ризику вкладень у виробничу діяльність потрібен жорсткий контроль самого процесу виробництва. Також, детальний його облік та виявлення факторів, що мають вплив на даний процес виробництва та витрати, що необхідні для його проведення. Тож, для кожного підприємства важливим є глибокий аналіз витрат та ефективне управління витратами для досягнення високого економічного результату, що є завданням даного дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи є вивчення теоретичних засад аналізу структури витрат та надання практичних рекомендацій щодо ефективності політики управління витратами конкретного підприємства.

Предмет дослідження: є аналіз проблем формування витрат підприємства та способи зниження собівартості продукції підприємства.

Об'єктом дослідження є показники діяльності Ямпільського орендного молокозаводу.

Практична значимість роботи у проведеній оцінці можливостей для ефективного управління витратами Ямпільського орендного молокозаводу.

Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів, списку використаної літератури, містить 8 формул, 9 таблиць, загальний обсяг роботи 53 сторінок.

1. Теоретичні основи формування витрат підприємства

1.1. Економічна сутність, класифікація та характеристика витрат підприємства

Політика бізнесу з управління витратами повинна спиратися на основні сучасні економічні тренди розвитку, що спрямовані на досягнення цілей сталого розвитку [3,4,5,28,46,48,51,52,53,55,60,61,62,65,67] та цифровізацію бізнес-процесів [10,14,23,24,25,26,27,31,38,42,44,49,50,56,57,58,59,63,64,66]. Такі тренди обумовлюють будь які перспективні бізнес-рішення.

Певні витрати ресурсів як матеріальних, інформаційних, трудових, грошових на виготовлення, сортування, зберігання, пакування, фасування, транспортування та реалізацію продукції це і є діяльністю підприємства. Сукупність даних витрат складає поточні витрати підприємства. Витрати виробництва впливають як на розмір доходу підприємства так і на можливість розширення виробництва, а головне показують чи може підприємство втриматися на ринку [6].

Витрати підприємства – це плата за залучені фактори виробництва.

Підприємство стикаючися з обмеженістю ресурсів, робить певний вибір поміж альтернативними способами їхнього використання. Затрати ресурсів за кращого альтернативного варіанту їхнього виконання є альтернативними затратами. Підприємство коли приймає рішення про використання певних ресурсів, воно відмовляючись від виробництва інших товарів жертвує альтернативними можливостями.

Витрати підприємства на виробництво продукту відрізняється від витрат суспільства.

Витрати виробництва – витрати підприємства на створення продукту. Суспільні витрати – включають в себе додаткову працю.

Витрати виробництва благ є загальною економічною категорією.

Процес виробництва – це продуктивне споживання факторів виробництва, заміщення їх – необхідна умова просу відтворення.

Матеріальні витрати, грошові витрати є процесом діяльності підприємства. Витрати розподіляють на три групи.

Перша група. Витрати, що задіяні в основній діяльності підприємства. До даних витрат відносяться витрати на виробництво та реалізацію продукції, тобто, поточні витрати. Поточні витрати відшкодовуються за рахунок виручки від реалізованої продукції.

Друга група. Витрати, що задіяні у інвестиційній діяльності. Вони працюють на розширення і оновлення виробництва підприємства. Одноразові витрати на просте і розширене відтворення основних фондів, формування додаткової трудової сили для нового виробництва та приріст оборотних коштів. Прибуток, емісія цінних паперів, кредити, амортизаційні відрахування – джерела фінансування даних витрат.

Третя група. Витрати, що задіяні в соціальному розвитку колективу. Вони не є процесом виробництва, джерело їхнього фінансування це дохід підприємства.

Витрати на виробництво мають найбільшу питому вагу в загальному обсязі витрат підприємства.

Витрати є економічні і бухгалтерські.

Всі види виплат постачальникам за матеріальні ресурси, сировину є економічними витратами. Склад економічних витрат – внутрішні і зовнішні.

Внутрішні витрати – відображають використання ресурсів, ресурси (земля, приміщення, активи) належать власникові підприємства за які він не сплачує. Тут бухгалтерські витрати – є різницею між економічними і імпліцитними витратами.

Платежі постачальникам матеріальних ресурсів, виплата заробітної платні, нарахування амортизації є зовнішніми витратами. Це бухгалтерські витрати, що фактично відповідають витратам підприємства [10].

Бухгалтерські витрати обраховуються на практиці для того щоб визначити реальну суму фактичних витрат та оподаткованого прибутку.

Витрати практично завжди виконуються в натуральній і грошовій формах. Планування, облік витрат в натуральній формі є важливим значенням при організації виробництва. Та, для оцінки результатів виробництва підприємства є необхідною грошова оцінка витрат.

Зменшення економічних вигод в вигляді вибуття активів, що приводить до зниження власного капіталу.

Назвемо витрати, які виникають при зменшенні активів:

- списання основних засобів, нематеріальних активів, які вже непридатні;
- списання матеріалів на виробництво продукції, на ремонт основних засобів, на адміністративні цілі;
- втрати від знецінення запасів;
- нарахування амортизації;
- нестача запасів;
- нарахування резерву сумнівних боргів;
- благодійні внески;
- належні до сплати чи сплачені неустойки, штрафи, пені.

Витрати, які збільшують зобов'язання відносяться наступні нарахування:

- обов'язкові платежі, збори, податки;
- заробітної платні персоналу підприємства;
- відрахування на страхування;
- послуги сторонніх організацій;
- орендна плата, комунальні та рекламні послуги.

Сума грошових виплат підприємству за використані ресурси зовнішнім постачальникам, коли вони не належать до засновників підприємства є зовнішніми витратами. Отож, зовнішні витрати підприємства

є його платою за працю, сировину, матеріали, паливо, енергію, транспортні послуги, все те що придбало підприємство.

Внутрішні витрати – використання факторів виробництва, що знаходяться у власності підприємства.

Внутрішні витрати підприємства – витрати на власні та самостійно використані ресурси.

Внутрішні витрати є неоплачуваними витратами, не мають цінового виразу. Є втраченою вигодою, бо підприємство використовує власні ресурси, а не продає їх. Вони виникають за умови застосування підприємством власних грошових фондів [19].

Економічні витрати є сумою внутрішніх та зовнішніх витрат. Вони також називаються імпліцитними чи зумовленими.

Зумовлені витрати виражаються у кривій виробничих можливостей.

Зумовлені витрати – це витрати, які підприємству повинне виконати чи доходи, якими підприємство повинне забезпечити постачальників ресурсів, вони використовуються для того щоб відвернути їхнє застосування у альтернативних виробництвах.

Як економічна категорія собівартість виникла за необхідності рахувати витрати на виробництво товару, дохід чи збиток від його реалізації. Собівартість властива товарно-грошовим відносинам.

Грошове вираження витрат на виробництво та реалізацію продукції є собівартістю продукції.

Розрахунок складу витрат має велике значення за обрахунку собівартості продукції.

Собівартість продукції показує рівень витрат на виробництво. Собівартість комплексно характеризує ступінь використання ресурсів підприємства, ступінь організації виробництва підприємства, рівень технології та рівень техніки.

Собівартість продукції низька, за умови, коли підприємство працює добре. Тож, собівартість – це один з надважливих показників ефективності виробництва.

Собівартість продукції тісно пов'язана із її ціною.

Собівартість – це база ціни товару, та визначає обмеження для виробництва.

Витрати підприємства відшкодовуються за рахунок 2-х власних джерел – собівартості та доходу [8].

Тоді, собівартість продукції включає витрати на наступні цілі підприємства:

- обслуговування виробничого процесу;
- управління виробничим процесом;
- дослідження ринку та виявлення потреб у продукції;
- підготовку, освоєння нової продукції;
- витрати на виробництво;
- підготовка кадрів;
- поточна раціоналізація виробництва;
- розвідка, використання та охорона природних ресурсів;
- збут продукції.

Відповідно до способів віднесення на собівартість витрати є прямі і побічні.

Витрати, які безпосередньо задіяні у виготовленні певного різновиду продукції, їх обчислюють на 1 продукції безпосередньо є прямими витратами.

Витрати побічні – коли їх величину не можна безпосередньо розрахувати на 1 продукції, побічні витрати пов'язані із розрахунком різних витрат.

Постійні та змінні витрати, визначаються за принципом залежності витрат від обсягів виробництва.

Постійні витрати – це функція часу, а не обсягу продукції, їхня загальна сума не має залежності від кількості продукції, яка була виготовлена у певних межах.

Змінні витрати – це витрати, загальна сума яких за деякий час залежить від обсягу виготовленої продукції. Змінні витрати є пропорційними та непропорційними.

Пропорційні змінні витрати – витрати, розмір яких є у пропорційній залежності від кількості виготовленої продукції.

Непропорційні змінні витрати є прогресуючими та дегресуючими.

Прогресуючі непропорційні змінні витрати виникають коли підвищення обсягу виробництва вимагає більших витрат на 1 продукції. Вони зростають більше, а ніж обсяг виробництва.

А дегресуючі непропорційні змінні витрати зростають менше, а ніж обсяг виробництва. Це витрати на експлуатацію обладнання та машин.

Витрати на виробництво продукції діляться на загальні витрати та на витрати на 1 продукції.

Витрати на виробництво усього обсягу продукції за певний період, їхня сума є залежність від тривалості періоду виготовлення продукції і її кількості – це загальні витрати.

Витрати на 1 продукції розраховуються як середні за деякий період, при умові, що продукція виготовляється постійно чи серіями.

Витрати, які є на виробництві та пов'язані із реалізацією продукції, класифікують за наступними принципами:

- виробничим принципом;
- економічним принципом;
- в залежності від обсягів виробництва;
- за способом віднесення на собівартість.

За виробничим принципом витрати групуються у статті собівартості в залежності від виробничого призначення.

За економічним принципом витрати розмежуються за економічним принципом, який пов'язаний із різним економічним змістом їх формування.

За ступенем однорідності поділяють на прості і комплексні.

За принципом залежності витрат від обсягу виробництва витрати є постійні і змінні.

За способами віднесення на собівартість витрати є прямими й побічними.

Прогресуючі витрати зростають більш, а ніж обсяг виробництва. Виникають за умови, коли зростання обсягу виробництва вимагає більших витрат на 1 продукції.

А дегресуючі підвищуються менше, а ніж обсяг виробництва. Це витрати на експлуатацію обладнання та машин.

При обчисленні собівартості продукції вагоме значення має розрахунок складу витрат, що включаються в неї.

Через собівартість відшкодовуються ті витрати підприємства, що забезпечують просте відтворення усіх факторів виробництва. Тож, у собівартість продукції включаються витрати на:

- підготовку та освоєння нової продукції;
- дослідження ринку, виявлення потреб у продукції;
- управління та обслуговування виробничого процесу;
- витрати на виробництво;
- збут продукції;
- поточну раціоналізацію виробництва;
- підготовка кваліфікованого персоналу;
- розвідку, використання, охорону природних ресурсів [12].

Розрізняють галузеву та індивідуальну собівартість продукції.

Галузева собівартість продукції показує сукупні витрати на виробництво і реалізацію продукції усіх підприємств галузі.

Індивідуальна собівартість продукції є реальним показником витрат підприємства на виробництво і реалізацію продукції.

В процесі економічного аналізу розрізняють планову собівартість та фактичну собівартість.

Індивідуальні витрати конкретного підприємства, що плануються відповідно до норм, цін, тарифів, ставок є плановою собівартістю.

Виражені у грошовій формі індивідуальні витрати конкретного підприємства у даних умовах є фактичною собівартістю. Фактична собівартість виникає у процесі щоденного оперативного-технічного, бухгалтерського обліку витрат на виготовлення продукції, на виконання робіт, забезпечення усіма ресурсами.

На практиці немає повної відповідності між дійсними витратами на виробництво і собівартістю продукції [2].

1.2. Аналіз витрат, обсягу діяльності і прибутку підприємства

Встановлення змін, які відбуваються з доходом при зміні певного рівня продуктивності або обсягу виробництва є головною метою аналізу.

В ході аналізу відсліджується та вивчається залежності поміж зміною обсягів виробництва та прибутком від реалізації, витратами та чистим прибутком. Даний аналіз ґрунтується на встановленні короткострокової залежності поміж обсягом виробництва та виручкою, поміж витратами та доходом.

Існує теоретична залежність, з одного боку, між прибутком від реалізації, витратами і прибутком, а з іншого боку, з обсягом виробництва.

Дана залежність є економічною моделлю. Крива прибутку – нелінійна функція, яка означає, що підприємство може мати більше випущеної продукції тільки, за умови, зниження ціни: крива прибутку піде до гори,

потім униз, так як, ефект зменшення ціни почне перевищувати ефект від підвищення обсягу реалізації [9].

Існує дві групи аналізу – це математичний аналіз та графічний аналіз.

Математичний аналіз – метод рівняння та маржинальний метод.

Графічний аналіз – графік беззбитковості та взаємозв'язку В-О-П маржинального доходу.

Аналіз взаємозв'язку Витрати-Обсяг-Прибуток. Важливим його елементом є аналіз беззбитковості, він ґрунтується на групуванні витрат на змінні і постійні та обчислення точки беззбитковості – критичного обсягу діяльності.

Обсяг діяльності при якому отриманий прибуток покриває понесені витрати, дохід дорівнює нулю, маржинальний дохід дорівнює постійним витратам є точкою беззбитковості. Точка беззбитковості – точка перетину лінії загальних витрат та лінії прибутку від реалізації [15].

Залежність доходу від обсягу реалізації у натуральних чи грошових одиницях показує графік взаємозв'язку Прибуток-Обсяг. Тут, спочатку проводиться лінія змінних витрат, а потім, до неї додаються постійні витрати, що забезпечує можливість ілюстрації величини маржинального доходу від реалізації і змінних витрат.

При використанні аналізу В-О-П враховують, наступні припущення, які певною мірою, обмежують можливості даного аналізу. Назвемо їх:

- аналіз базується на методі калькулювання змін витрат, за умов застосування методу калькулювання повних витрат даний аналіз застосовується тільки коли обсяг виробництва дорівнюватиме обсягу реалізації;
- аналіз використовується в умовах виробництва 1 продукту чи постійного співвідношення декількох продуктів в комбінації їхнього продажу, тож, коли є зміни у комбінації продажу, вносяться корективи у результати первинних розрахунків;

- аналіз допускає, що основний фактор витрат це обсяг діяльності, при цьому решта факторів є незмінними на протязі аналізуемого періоду;
- лінійний зв'язок поміж змінними витратами на 1 продукції, ціною і обсягом діяльності, та незмінність величини постійних витрат зберігаються тільки при релевантному діапазоні діяльності підприємства. Використання даного аналізу діяльності за межами цього діапазон може привести до неправильних результатів;
- точність аналізу залежить від правильності визначення функції витрат.

Та, все ж таки, обмежене використання даного аналізу дає можливість одержати необхідну інформацію для планування, ціноутворення , прийняття робочих рішень [21].

2. Аналіз та оцінка витрат підприємства

2.1. Методика аналізу витрат підприємства при виробництві продукції

Інформаційне забезпечення, всестороння оцінка наявних результатів і у оптимізації і в обґрунтуванні управлінських рішень відносно їхньої подальшої раціоналізації є метою аналізу витрат діяльності підприємства. Щоб досягти даної мети підприємство проводить аналіз на основі принципів комплексного, системного, кінетичного підходів до економічного аналізу.

Системний підхід, його основа це дослідження об'єкту витрат як системи, розкриває їхні цінності, виявляє багатотипність зв'язків та приводить їх до єдиної теоретичної системи [23].

Тож, системний підхід до аналізу витрат підприємства передбачає:

- встановлення головних напрямів мобілізації наявних резервів раціонального використання виробничих ресурсів в поточному та перспективному плануваннях собівартості;
- розробку схем аналізу на основі класифікацій факторів та резервів раціоналізації витрат;
- знаходження місця й ролі показників витрат у оцінці досягнутої ефективності виробництва;
- визначення методів вимірювання факторів і резервів раціоналізації витрат.

Вивчення об'єкту витрат як системи формування інформації при прийнятті управлінських рішень є комплексним підходом. Він подібний з системним підходом лиш стосовно розрахунку деяких аспектів, окремих показників витрат. Динаміка і прогноз системного та комплексного підходу не схожі, при умові загального аналізу. В цьому випадку комплексний підхід є принципом системного. Тоді це означає дослідження та узгодження в взаємозв'язках різних аспектів господарської діяльності підприємства на основі аналізу системи показників, мета це одержання остаточних

результатів вимірювання та встановлення факторів, які їх провокують, знаходження резерву для зростання ефективності виробництва, одержання інформації для обґрунтування управлінських рішень.

Комплексність економічного аналізу витрат підприємства, можна побачити, в 3-х напрямках. Перший напрямок, при аналізі рахуються не тільки з економічними факторами, а й з технологічними, технічними, соціальними. Другий напрямок, аналіз відбувається в тісному зв'язку з його цілями та завданнями із цілями управління. Третій напрямок, аналіз проводиться в багаторівневому аспекті аналізу витрат.

Розгляд об'єктів витрат, як системи, яка формується із елементарних перетворювачів інформації є кібернетичним підходом. Аналіз при кібернетичному підході підпорядковується цілям синтезу економічної системи і її удосконалення, економіко-математичні методи аналізу витрат є однаковими з витратами в системних дослідженнях економіки та управління об'єктом. Так, маємо загальну блок-схему економічного аналізу витрат операційної діяльності підприємства [20].

Блок 1. Узагальнюючий аналіз витрат операційної діяльності підприємства.

Блок 2. Аналіз обґрунтування та виконання кошторису витрат операційної діяльності підприємства.

Блок 3. Аналіз граничного рівня витрат.

Блок 4. Аналіз витрат за калькуляційними статтями.

Блок 5. Аналіз нормативної бази формування витрат підприємства.

Блок 6. Аналіз витрат за центрами формування і за центрами відповідальності.

Блок 7. Аналіз кінцевих фінансових результатів зміни витрат операційної діяльності підприємства.

Інформаційну базу роботи над аналітичними дослідженнями витрат формуємо з допомогою вихідної інформації про кошторис витрат, з допомогою статистичного та бухгалтерського обліку, за матеріалами ревізій

та спеціальних обстежень. Оцінка, діагностика і пошук резервів раціоналізації, враховуючи управлінський аспект аналізу витрат операційної діяльності, треба виконувати в певному порядку.

1. Проводимо загальну оцінку виконання кошторису витрат в цілому це дасть можливість виявити зміни структури витрат.

2. Проводимо факторний аналіз відхилень прямих витрат.

3. Проводимо аналіз виконання бюджету накладних витрат.

4. Проводимо аналіз собівартості деяких видів продукції, він допомагає розрахувати конкурентоспроможну виробничу програму і напрямки структурної перебудови виробництва.

5. Даємо оцінку впливу змін витрат операційної діяльності на кінцеві виробничо-фінансові результати діяльності підприємства.

Ефективне аналітичне забезпечення управління витратами операційної діяльності має зв'язок з:

- виробленням конкурентоспроможної продукції;
- використанням досить гнучкого ціноутворення;
- можливістю оцінки раціоналізації витрат за центрами їхнього формування та центрами їх відповідальності;
- об'єктивні дані для складання бюджету підприємства;
- наявністю реальної, якісної інформації про собівартість деяких видів продукції чи виконаних робіт і їхніх позицій на ринку.

Розкриємо процес проведення аналізу. Перше, що треба виконати це надати оцінку структурі витрат. Друге, оцінити абсолютні і відносні відхилення витрат в звітному періоді, порівнявши їх із попереднім, для статей витрат потрібно оцінити відхилення у порівнянні із плановим завданням. Третє, надати оцінку відносному впливу кожного елемента на загальну зміну витрат [3].

Калькулювання є терміном, що наразі, практично завжди є поряд із виробничими затратами, бухгалтерським обліком затрат на виробництво.

Документ в якому зібрано в певній логічній послідовності витрати на виробництво чи збут продукції – це калькуляція. Даний документ виглядає як спеціальна таблиця та має назву калькуляційного листа.

Існує три етапи калькулювання собівартості продукції. При першому вираховуємо собівартість усієї випущеної продукції у цілому. При другому етапі вираховується фактична собівартість по кожному виду продукції. При третьому етапі вираховується собівартість одиниці продукції, виконаної роботи чи послуги, яку надали.

Однорідні за економічним змістом витрати є елементами витрат. До елементів витрат відноситься сировина, матеріали, енергія, паливо, амортизація, заробітна платня, відрахування на соціальне страхування.

Правильне та відповідне планування витрат за економічними елементами надає можливість для їх прив'язки до інших розділів плану: план матеріально-технічного постачання, фондом заробітної платні та планом підвищення ефективності виробництва, балансом витрат і надходжень [26].

Отож, аналіз витрат за економічними елементами дає можливість вивчення їх складу, вивчення їх питомої ваги, вивчення частки живої праці у загальних витратах на виробництво. Порівняння фактичної структури виплат за декілька періодів показує динаміку та напрямок змін деяких елементів, матеріаломісткості, фондомісткості, трудомісткості, енергоємності, собівартості продукції та впливу технічного прогресу на структуру витрат.

Аналіз витрат на 1 грн. товарної продукції. Цей показник показує наступне: по-перше, він усуває неординакові підходи до старої та нової продукції та дає можливість встановлення одного завдання для зменшення собівартості, що охоплює як порівнянну так і непорівнянну продукцію; по-друге, забезпечує зв'язок собівартості із плановим прибутком, де утворює із ним органічну єдність; по-третє, є можливість стежити за динамікою зменшення собівартості за кілька років.

Відношення планових або фактичних витрат на вироблення продукції до її вартості у оптовій ціні підприємства є витратами на 1 грн. продукції [22].

2.2. Організаційно-економічна характеристика підприємства, аналіз та оцінка витрат

Підприємство Ямпільський орендний молокозавод зареєстрований 25.02.1992 р., юридична адреса: 41200, Сумська обл., Ямпільський район, селище міського типу Ямпіль, вулиця Кірова.

Підприємство – юридична особа, свою діяльність виконує на основі Статуту. Діяльність підприємства направлена на задоволення потреб населення продовольчими товарами та членів трудового колективу.

Основна сфера діяльності підприємства – це закупка молочної продукції у населення і виробника та передка продукції на високої якості продукт.

Назвемо основні напрями діяльності підприємства:

- виробництво сухої молочної сироватки;
- виробництво вершкового масла;
- виробництво твердого та плавленого сиру;
- виробництво інших продовольчих товарів;
- фірмова та оптово-роздрібна торгівля.

Підприємство оснащене сучасним обладнанням.

Підприємство нарощує обсяг виробництва своєї продукції, розширює асортимент продукції та працює над покращенням якості своєї продукції.

Організаційна структура, розподіл обов'язків поміж керівниками і працівниками забезпечує відмінну діяльність підприємства [1].

Середньоспискова чисельність персоналу досить стабільна.

Необхідний етап при розробці плану щодо виробництва продукції є аналіз фінансового стану підприємства. Він показує роботу над структурою та динамікою фінансового результату діяльності підприємства. Також, можна визначати чинники, які мають вплив на формування величини чистого прибутку чи збитку підприємства. Та є досить важливою складовою частиною механізму управління позитивними фінансовими результатами підприємства.

При розв'язанні певних задач управління прибутком підприємства використовується ряд систем та методів аналізу, які виконуються для того щоб одержати кількісну оцінку окремих аспектів для формування, розподілу і використання управління прибутком підприємства [14].

Таблиця 2.1. – Фінансово-економічні показники діяльності підприємства

Показники	Періоди			Середній абсолютний приріст, %
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	
1	2	3	4	5
Дохід від реалізації продукції, тис. грн.	1877	1049	1360	85
Чистий дохід, тис. грн.	1564	874	1134	85
Чистий дохід підприємства, тис. грн.	- 81	- 179	43	153
Валюта балансу, тис. грн.	1237	1133	952	88
Власний капітал, тис. грн.	877	908	870	99
Власні оборотні кошти, тис. грн.	64	182	184	170

1	2	3	4	5
Кредиторська заборгованість, тис. грн.	265	112	20	28
Дебіторська заборгов., тис.грн.	64	34	35	74

Тож, проаналізувавши дані таблиці, бачимо, що існує зниження доходу від реалізації продукції на двадцять вісім відсотків. Також, бачимо, що темп підвищення валюти балансу не перевищує темпи росту показників, які негативно характеризують фінансові результати діяльності підприємства.

Дані співвідношення є прийнятними та у цілому показують ефективність використання капіталу. Валюта балансу підвищилася. Зменшився власний капітал у 2020 році, що показує зменшення рівня формування та ефективності розподілу прибутку підприємства. Збільшення власних оборотних коштів у 2020 році показує збільшення ліквідності підприємства. Зменшення показників дебіторської заборгованості показують те що на підприємстві є відтік частини коштів. Та у підприємства не має потреби брати кредитування.

Далі, проведемо оцінку фінансового стану підприємства. Для цього використаємо систему показників, які характеризують фінансовий стан підприємства.

Показники за ознаками:

- ділова активність;
- фінансова стійкість;
- структура та динаміка валюти балансу, майновий стан, прибутковість підприємства;
- платоспроможність, ліквідність підприємства.

Проаналізуємо показники майнового стану підприємства. Дана оцінка допоможе визначити як ефективно використовується майно підприємства.

Таблиця 2.2. – Показники майнового стану та ефективності використання основних засобів підприємства

Показники	Періоди			Середній абсолютний приріст, %
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	
1	2	3	4	5
Коефіцієнт зносу	- 0,9	- 1	- 0,9	100
Коефіцієнт вибуття	0,3	0,01	0,01	16
Коефіцієнт оновлення	0,1	0,1	0,02	47
Фондовіддача	4	1,2	1,2	64
1	2	3	4	5
Фондоємність	7	13	23	185

Фондовіддача зменшилася, що є не ефективним використанням основних фондів. Фондоємність зросла, що є ефективним використанням робочої сили. Тож, дане підприємство повністю забезпечене фондами та при цьому вони використовуються не максимально інтенсивно та не максимально ефективно.

Перейдемо до аналізу показників платоспроможності і ліквідності підприємства.

Здатність перетворити активи на грошові кошти без втрат ринкової вартості та швидко є ліквідністю. Виконавши оцінку ліквідності підприємства, проаналізовують достатність оборотних активів для погашення поточних зобов'язань.

Таблиця 2.3. – Показники ліквідності та платоспроможності підприємства

Показники	Періоди			Середній абсолютний приріст, %
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	
1	2	3	4	5
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,6	1,2	1,4	154
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,8	1,3	2	160
Коефіцієнт покриття	15	2	2,4	129

З таблиці, бачимо, що в 2020 році всі три показника підвищилися, що позитивно відображає економічний стан підприємства. Коефіцієнт швидкої ліквідності показує, що підприємство має можливість розрахуватися із боргами короткочасного характеру за рахунок наявних коштів і очікуваних надходжень від дебіторів. Коефіцієнт покриття вищий норми, тож, підприємство має можливість для своєчасного погашення своїх зобов'язань та має ліквідний баланс.

Проаналізуємо показники фінансової стійкості підприємства.

Таблиця 2.4. – Показники фінансової стійкості підприємства

Показники	Періоди			Середній абсолютний приріст, %
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	
1	2	3	4	5
Коефіцієнт автономії	0,7	0,8	0,9	113
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,9	1,3	1,1	110
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,2	0,2	0,2	105
Коефіцієнт фінансування	0,4	0,3	0,1	46
Коефіцієнт забезпечення власними оборот. коштами	0,2	0,5	0,7	191

З таблиці видно, що в 2020 році коефіцієнт автономії відповідний нормативному. Коефіцієнт фінансової стійкості підвищився та відповідає нормі. Підвищився і коефіцієнт маневреності власного капіталу. Також значно збільшився і коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами. Коефіцієнт фінансування як бачимо має тенденцію до стабільного зменшення, а це є негативним для підприємства.

Далі проаналізуємо показники ділової активності. Показники ділової активності визначають швидкість обертання матеріальних запасів підприємства, активів підприємства та розрахунків зі своїми контрагентами.

Таблиця 2.5. – Показники ділової активності підприємства

Показники	Періоди			Середній абсолютний приріст, %
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	
1	2	3	4	5
Коефіцієнт обертання коштів	3	1	1	66
Період обертання активів, днів	142	488	331	153
Період обертання кредиторської заборгованості, днів	30	77	21	83
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	49	18	29	78
Період обертання дебіторської заборгованості, днів	30	77	21	84
Операційний цикл, днів	7	20	45	247

Проаналізувавши показники ділової активності видно, що впали обсяги середньорічних залишків активів, власного капіталу, кредиторської та дебіторської заборгованості, оборотних коштів. Тож, підприємство потребує залучення коштів. Фінансовий стан підприємства є задовільним.

Оцінка рентабельності підприємства є головною складовою аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства.

Таблиця 2.6. – Показники рентабельності підприємства

Показники	Періоди			Середній абсолютний приріст, %
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	
1	2	3	4	5
Рентабельність діяльності	-	- 149	- 4	-
Рентабельність власного капіталу	- 19	- 20	5	124
Рентабельність активів	- 13	- 15	4	127

З аналізу даної таблиці, бачимо, що за 2020 рік ефективність використання активів підприємства підвищилася. Також зростає і ефективність вкладення коштів до підприємства. Бачимо зростання ефективності господарської діяльності підприємства.

Таким чином, можемо зробити висновки, що підприємство є платоспроможним та ліквідним. За проаналізований період підприємство покращило результати своєї діяльності. Та все ж таки є проблеми, які потрібно вирішувати, це проблеми із оновленням матеріально-технічної бази.

Таблиця 2.7. – Аналіз операційних витрат підприємства

Показник	2020 рік	Питома вага	2019 рік	Питома вага	2018 рік	Питома вага	Відхил. у абсол. велич.			Темпи росту, %		
							2018-2019	2019-2020	2020-2018	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Матеріальні затрати	15107	85%	12205	86%	9328	86%	2876	5779	2902	31	62	24
Витрати на оплату праці	1119	6%	1023	7%	793	7%	230	326	96	29	41	9
Відрахування на соціальні заходи	457	3%	383	3%	304	3%	79	153	74	26	50	19
Амортизація	238	1%	197	1%	152	1%	45	86	42	30	57	21
Інші операційні витрати	878	5%	457	3%	329	3%	128	550	422	39	167	92
ВСЬОГО	17799		14264		10905		3359	6894	3536	31	63	25

Найбільша частина у операційних витратах підприємства це матеріальні витрати, що є нормою для виробничих підприємств.

Бачимо підвищення всіх елементів операційних витрат.

Шляхом складання планових калькуляцій собівартості продукції і загальний кошторис витрат проходить планування виробничих витрат на підприємстві. Планова собівартість продукції виробництва на весь випуск продукції та на 1 продукції розраховується кожного року.

За відповідними нормами складається калькуляція собівартості продукції підприємства.

Підприємству потрібно знизити матеріальні та операційні затрати. Що можливо за рахунок зниження матеріалоємності продукції та запровадження новітніх технологій. По операційних затратах підприємству потрібно звернути увагу на: витрати від знецінення дебіторської заборгованості; собівартість реалізованих виробничих запасів; втрати від знецінення запасів.

3. Шляхи удосконалення системи управління витратами на підприємстві

3.1. Проблеми формування витрат підприємства

Сукупність пов'язаних поміж собою механізмів, методів та елементів, які працюють у певних межах функціональних обов'язків та є деякою цілісністю, з допомогою якої узагальнюються процеси постачання, використання ресурсів, реалізуються стратегічні та тактичні плани, вирішуються поставлені цілі – це називається системою управління витратами [17].

Система управління витратами має свою мету – це надання управлінцям контролю та прогнозування витрат, вибір більш ефективніших шляхів розвитку підприємства та прийняття оперативних управлінських рішень.

Система управління витратами має свої завдання, які можуть бути вирішеними тільки у комплексі. Даний підхід приносить бажані результати та сприяє підвищенню економічної ефективності роботи підприємства. Перелічимо дані завдання системи управління витратами:

- визначення витрат за головними функціями управління;
- правка планових показників у відповідності до зміни ринку і впливу зовнішнього фактору;
- обґрунтування управлінських рішень щодо виробництва, реалізації продукції;
- підготовка інформаційної бази для оцінки витрат при прийнятті господарських рішень;
- вибір нормування витрат;
- пошук резервів зменшення витрат виробничого процесу;
- вибір системи управління витратами;
- матеріальне стимулювання ресурсоощадливості;

- калькулювання витрат за економічними елементами виробництва;
- покрокове вдосконалення організації і технології виробництва.

Щоб система управління витратами була ефективною маємо дотримуватися деяких принципів. Сукупність положень, правил та норм, що направлені на оптимізацію витрат підприємства це і є принципи управління витратами [25].

Назвемо основні принципи управління витратами:

- пріоритет стратегічних цілей перед завданнями;
- направленість на задоволення виключно власних інформаційних потреб організації при управлінні її виробничо-збутовою діяльністю;
- системний характер організації і проведення системи управління витратами;
- визначення форм і документації системи управління витратами самостійно самою організацією.
- принцип безперервності, показує безперервний пошук, збір, опрацювання, аналіз, передачу інформації для управління організацією ;
- стабільна систематизація і кодування планово-облікових номенклатур;
- принцип бюджетного методу управління витратами;
- принцип взаємодії підрозділів організації через дані бюджетів;
- принцип мінімальної трудомісткості, що потребує досконалої методики;
- принцип економічної обґрунтованості і достовірності;
- принцип періодичності, робота за складеним графіком;
- принцип участі персоналу у системі управління витратами;
- принцип оцінювання результатів діяльності підрозділів.

Принципи управління витратами показують загальні напрями побудови системи управління витратами. Принципи управління витратами мають певні завдання [13]. Тож, досліджуване підприємство направлене на вирішення наступних завдань:

- пошук резерву економії ресурсів та оптимізація витрат;
- визначення ролі управління витратами як фактору для зростання економічного результату діяльності підприємства;
- планування та нормування витрат за елементами та видами продукції;
- визначення витрат за головними функціями управління;
- збір інформації про витрати та її аналіз;
- проведення контролю за господарською діяльністю підприємства;
- знаходження тенденцій до зміни рівня, структури, обсягу витрат на обсяг виробництва і 1 продукції.

Саме вдосконалення системи управління витрат направлене на пошук та виявлення резервів економії ресурсів, нормування їхніх витрат, планування обліку і аналіз витрат по їхніх видах, стимулювання ресурсозбереження та зменшення витрат із метою зростання ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства. Формування вимог до системи управління витратами допоможе вдосконалити дану систему [11]. Назвемо ці вимоги:

- системний підхід до управління витратами;
- методи на різних рівнях управління витратами їх єдність;
- запровадження ефективних методів зменшення витрат;
- поєднання витрат із високою якістю послуг;
- направленість на стратегічні цілі розвитку підприємства;
- вдосконалення документообігу;
- вдосконалення інформаційного забезпечення;
- комплексний характер управлінських рішень;

- діяльність підприємства без зайвих витрат.

Назвемо шляхи вдосконалення системи управління витрат:

- розподіл відповідальності за створення і формування механізму стимулювання та мотивації їхнього зменшення;
- знаходження існуючих проблем формування та контролю витрат;
- формування інформаційної системи;
- пристосування документообігу до вже обраної інформаційної системи;
- формування моделі управління витратами.

Для побудови системи управління витратами треба враховувати їх особливості, а це їхній постійний рух та зміна витрат, використання чисельних методів та прийомів в управлінні витратами.

Сучасна інформаційна система складається із трьох рівнів управління процесами на підприємстві. Перший рівень управління процесами підприємства – управління бізнес-процесами. Другий рівень – управління проектно-конструкторськими роботами. Третій рівень – управління технологічними процесами виробництва.

За умови підготовки та формування первинної інформації у місцях де є витрати є потреба, по-перше, у проведенні аналізу, систематизації, узагальненні первинної інформації та моделювання управлінських рішень, по-друге, у здійсненні аналізу роботи підрозділів.

Витрати виробництва краще контролюються прямо на місці виробничого процесу. При формування інформаційних потоків включаються всі робочі місця. Усі структурні підрозділи це місця витрат, та є центрами відповідальності за їхній рівень. Тож, нормування, облік та аналіз витрат необхідно проводити на місцях їхнього виникнення [24].

Прийняття управлінських рішень впливає на рівень витрат та прибутку підприємства.

Управління витратами – це складний процес, що вимагає оцінювання певної кількості чинників, опрацювання заходів, залучення і координації

праці служб, спеціалістів. Тож, розробляють регламентацію системи управління, що означає, на наукових принципах управління встановлення і дотримання жорстких правил, інструкцій, положень та нормативів [4].

3.2. Способи зниження собівартості продукції підприємства

Зменшення витрат виробництва аналізують по чинниках та по джерелах.

Витрати за рахунок економії яких можуть бути зменшені витрати виробництва є джерелами.

Техніко-економічні умови, під впливом яких змінюються витрати є чинниками.

Тож, головні джерела зменшення витрат виробництва та реалізації продукції це:

- ліквідація непродуктивних втрат та витрат;
- зменшення витрат матеріалів, сировини енергії, палива на 1 продукції;
- зниження розміру амортизаційних відрахувань на 1 продукції;
- зменшення витрат заробітної платні на 1 продукції;
- зменшення адміністративно-управлінських витрат.

Кількість техніко-економічних чинників має вплив на економію ресурсів. Назвемо найбільш впливові групи внутрішньовиробничих чинників, перша група – зростання технічного рівня виробництва, друга – вдосконалення організації праці та виробництва, третя – зміна обсягу виробництва [16].

Зростання технічного рівня виробництва, вдосконалення організації виробництва та праці дає можливості для зменшення витрат матеріалів, сировини та заробітної платні.

Зниження витрат матеріалів, сировини має відбутися за рахунок падіння норм їх використання, зменшення відходів та втрат в процесі виробництва, вторинне використання матеріалу, запровадження безвідхідної технології. Впливає на розмір витрат також і зміна цін на матеріал та сировину [18].

Відсоток зменшення розмірів витрат за рахунок зниження матеріальних витрат та зміни ціни визначається наступною формулою:

$$ЗВМ=(1-Jм*Jц)Ум*100, \quad (3.1)$$

Де, J – індекс зміни норми використання матеріалів і сировини на 1 продукції;

Jц – індекс зміни ціни на матеріали, сировину;

Ум – питома вага вартості матеріальних витрат в витратах підприємства, %.

Зменшення витрат підприємства забезпечується за рахунок зниження витрат живої праці на 1 продукції та темпів підвищення його продуктивності до темпів підвищення середньої заробітної платні.

Розмір зменшення витрат за рахунок росту продуктивності праці розраховують за формулою:

$$ЗВзп=(1-Jзп*Jпп)Узп*100, \quad (3.2)$$

Де, Jзп – індекс росту середньої заробітної платні;

Jпп – індекс росту продуктивності праці;

Узп – питома вага заробітної платні в витрат в витратах підприємства, %.

Вид визначення динаміки собівартості, виконується на основі розрахунку індивідуального індексу собівартості, визначається за наступною формулою:

$$I_s=Z1/Z0, \quad (3.3)$$

Де, Z1 та Z0 – звітна та базова собівартість 1 продукції.

За умови, коли підприємство виробляє декілька видів продукції, тоді динаміку собівартості виробництва розраховують на основі розрахунку

загального індексу собівартості у якому фактично вироблена у звітному періоді товарна продукція оцінюється по фактичній собівартості звітного періоду, потім також продукція оцінується по плановій собівартості:

$$I_2 = eZ_1 Q_1 / eZ_0 Q_0, \quad (3.4)$$

Де, Z_0 – собівартість 1 продукції у базовому періоді;

Z_1 – собівартість 1 продукції у звітному періоді;

Q_1, Q_0 – кількість продукції у звітному періоді.

Для деяких видів продукції застосовують показник собівартості продукції, що виражений в витратах на умовну одиницю товарної продукції. Його можна отримати шляхом ділення повної собівартості всієї товарної продукції на вартість цієї товарної продукції у оптових цінах підприємства [5]. Його визначають у чотирьох варіантах.

Витрати на умовні одиниці товарної продукції по затвердженому плану:

$$eZ_{пл} Q_{пл} / eP_{пл} Q_{пл}, \quad (3.5)$$

Витрати на умовні одиниці випущеної товарної продукції:

- за планом перерахований на фактичний обсяг випуску та асортимент продукції:

$$Z_{пл} Q_{пл} / P_{пл} Q_{пл}, \quad (3.6)$$

- фактично, в цінах, які були у звітному році:

$$Z_1 Q_1 / P_1 Q_1, \quad (3.7)$$

- фактично, в цінах, прийнятих в плані:

$$Z_1 Q_1 / P_{пл} Q_1, \quad (3.8)$$

Де, $Z_{пл}$ - планова собівартість одиниці продукції;

Z_1 - фактична собівартість одиниці продукції;

$Q_{пл}$ – кількість одиниць за планом;

Q_1 – фактична кількість одиниць продукції;

P_1 – фактична оптова ціна одиниці продукції;

$P_{пл}$ – планова оптова ціна одиниці продукції.

Всі ці методи оцінки впливу техніко-економічних показників на зменшення витрат підприємства використовуються як при аналізі, так і при плануванні собівартості продукції на майбутній період.

За сучасних, досить складних економічних обставин, підприємство повинно відшукувати шляхи для умов зростання ефективності управління витратами.

Надамо пропозиції щодо поліпшення стану управління витратами на даному підприємстві, тож, можна рекомендувати використання наступних заходів:

- використовувати прогресивний метод обліку готової продукції за скороченою собівартістю;
- провести заходи щодо економії електроенергії, замінити деяке устаткування на більш енергоощадливе, це дасть зменшення питомої ваги витрат на електроенергію у собівартості продукції;
- змінити асортиментну структуру випуску продукції.

Як показали маркетингові дослідження, попит на споживчому ринку на продукцію стабільний та високий. Змінивши асортиментну структуру випуску продукції: твердий сир «Сметанковий» -210 т., твердий сир «Гауда» - 549 т.

Підприємство, минулого року, виробило сімсот тон твердого сиру «Сметанковий», витрати молока дорівнювали 7140 грн.. При рекомендованому асортименті випуску продукції витрати молока дорівнюватимуть:

- на випуск твердого сиру «Сметанковий» - $210 \cdot 10,2 = 2142$ т. молока,

- на випуск твердого сиру «Гауда» - $549 \cdot 9,1 = 4998$ т. молока.

Всього: 7140 т. молока.

Розрахуємо економію собівартості.

За минулий рік собівартість випуску твердого сиру становила:

$700 \cdot 17903 = 12532450$ грн..

Тоді, собівартість рекомендованого випуску продукції дорівнюватиме:

- твердий сир «Сметанковий»: $210 \cdot 17904 = 3759735$ грн.,
- твердий сир «Гауда»: $549 \cdot 15859 = 8706569$ грн..

Всього: 12466304 грн. – собівартість випуску твердого сиру в асортименті.

Тож, економічний ефект показує:

- зменшення собівартості готової продукції, що дорівнює 66146 грн.,
- додатковий випуск твердого сиру дорівнюватиме 59 т..

Таблиця 3.1. – Нормативна собівартість виробництва 1 т. твердого сиру «Сметанковий»

Статті витрат	Од. виміру	Витрати, на 1т. тв. сиру	Вартість	Сума, грн.
1	2	3	4	5
Молоко	Т.	10	700	7140
Електроенергія	кВт	150	0,4	63
Теплова енергія	Гкал	1	61	79
Холод	кКал	250	32	8000
Тара	Шт.	37	5	167
Заробітна платня	н/год	101	15	1519
Відрахування на соц. заходи	Грн.	-	-	881
Сіль	Кг.	50	1	55
Всього	-	-	-	17904

Таблиця 3.2. – Нормативна собівартість виробництва 1 т. твердого сиру «Гауда»

Статті витрат	Од. виміру	Витрати, на 1т. тв. сиру	Вартість	Сума, грн.
1	2	3	4	5
Молоко	Т.	9	700	6370
Електроенергія	кВт	145	0,5	70
Теплова енергія	Гкал	1	61	67
Холод	кКал	220	32	7040
Тара	Шт.	37	5	167
Заробітна платня	н/год	89	15	1329
Відрахування на соц. заходи	Грн.	-	-	771
Сіль	Кг.	50	1	55
Всього	-	-	-	15859

Далі, розрахунок зменшення собівартості продукції за наступними чинниками, зростання технічного рівня виробництва, росту продуктивності праці, зменшення умовно-постійних витрат:

- визначення затрат на одну гривню товарної продукції у базовому році: собівартість товарної продукції підприємства у базовому році дорівнювала 17588 тис. грн.. Обсяг товарної продукції дорівнював 18321 тис. грн.. Затрати на одну гривню товарної продукції:

$$\text{В 1 грн. тп.} = 17588 / 1832 = 1 \text{ грн.}$$

- визначення вихідної собівартості товарної продукції у плановому році: планується збільшення обсягу виробництва на двадцять відсотків, за даних умов плановий обсяг виробництва дорівнюватиме:

$$18321 * 1,2 = 21985 \text{ тис. грн.}$$

Вихідна собівартість товарної продукції дорівнює:

$$0,96*21985=21106 \text{ тис. грн.}$$

- визначення економії за рахунок зростання технічного рівня виробництва, що спричиняє економію витрат за рахунок зменшення норми витрат матеріалів: в планах підприємства технічне вдосконалення лінії з виробництва твердого сиру.

Обсяг виробництва у плановому році становитиме 700 т..

Норма витрат молока на 1 т. твердого сиру була 10,2 т..

Після проведення рекомендованого заходу норма 9,9 т. молока на 1 т. твердого сиру.

Ціна молока 700 грн. за 1 т..

Економія за розрахунок зменшення витрат молока :

$$E_m=(10,2*700-9,9*700)*700=147 \text{ тис. грн.}$$

- визначення економії собівартості за рахунок зростання продуктивності праці. Технічне переоснащення лінії з виробництва твердого сиру дасть зростання продуктивності праці, зменшення трудомісткості виготовлення продукції. Трудомісткість виробництва твердого сиру до проведення заходу дорівнювала 101 н/год., вже після запровадження заходу, трудомісткість повинна зменшитися на двадцять відсотків:

$$101-101*0,2=81 \text{ н/год.}$$

Середньо Також, додаткову заробітну платню у плановому періоді не планують.годинна тарифна ставка до проведення заходу дорівнювала 15 грн./год.. Після заходу середньо годинну тарифну ставку змінювати не планують.

Відрахування на соціальні заходи. Економія становитиме: 291 тис. грн..

- визначення економії за рахунок підвищення обсягу виробництва і відповідного зниження умовно-постійних витрат.

У плановому році підвищення випуску продукції дорівнює двадцяти відсоткам.

У базовому році умовно-постійні витрати дорівнювали чотирнадцять відсотків загальної собівартості товарної продукції.

Сума умовно-постійних витрат у базовому році:

$$17588 * 0.14 = 2462 \text{ тис. грн.}$$

За рахунок підвищення випуску продукції економія буде дорівнювати:

$$E_{у-п} = 20 * 2462 / 100 = 492 \text{ тис. грн.}$$

- визначення суми економії витрат із усіх техніко-економічних факторів:

$$E_m + E_t + E_{у-п} = 930 \text{ тис. грн.}$$

- розрахунок планової собівартості продукції:

$$21106 - 930 = 20176 \text{ тис. грн.}$$

- розрахунок рівня затрат на одну гривню товарної продукції у плановому році:

$$20176 / 21985 = 0,92 \text{ грн.}$$

- визначення відсотку зменшення затрат на одну гривню товарної продукції у плановому році:

$$y = 4\%$$

Отже, вдосконалення лінії з виробництва твердого сиру, підвищення обсягу виробництва на двадцять відсотків у плановому році призводить до зменшення рівня затрат на одну гривню товарної продукції на 4 %.

У плановому році підприємство має намір виробити 700 т. твердого сиру і 250 т. вершкового масла. Норма витрат молока на виробництво 1 т. твердого сиру дорівнює 10 т. молока, на 1 т. вершкового масла – 22 т. молока. Розрахуємо необхідний обсяг закупівлі молока.

$$M_{в.в} = 700 * 10 + 250 * 22 = 12640 \text{ т.}$$

Для забезпечення планового випуску продукції підприємству треба закупити молока обсягом 12640 т.. Витрати на основну сировину виробництва: $12640 * 700 = 8848$ тис. грн..

Визначення величини запасів допоміжних матеріалів.

Пергамент – допоміжний матеріал. Пергамент використовують для виробництва вершкового масла. Визначимо його величину. 7,7 т. вершкового масла підприємство виготовляє за одну добу. Його середньодобові витрати при нормі на одну тону вершкового масла дорівнюють 3,3 кг..

$$0,7*3,3=2,31 \text{ кг..}$$

Визначимо середнє відхилення від стандартного інтервалу постачання складає п'ять днів, тож, страховий запас матеріалу : $5*2,31=11,6$ кг..

При умові, коли стандартний інтервал постачання це 35 днів, то величина поповнення запасу допоміжного матеріалу дорівнює:

$$M_{з.з}=11,31+2,31*35=92 \text{ кг..}$$

Висновки

Господарювання – це витрати. Витрати матеріально-речових, трудових та інших ресурсів.

В системі управління підприємством основним є процес управління витратами господарської діяльності. Зміст витрат операційної діяльності розглядають в конкретному економічному і обліковому значенні. Конкретно-економічне значення витрат діяльності підприємства – це вартість спожитих ресурсів діяльності в процесі продукування суспільного блага та їхнього визнання [7].

Проведений аналіз показує – для ефективного використання ресурсів виробництва та оптимізації важливо створювати комплексну систему управління витратами. Основа такої системи – це закладена ідея використання можливостей узгодженого впливу на витрати та якість виробів на кожній стадії життєвого циклу продукції.

Формується, на початку, вимоги до формування самої системи витрат.

Вимоги до системи витрат, наступні:

- поєднання витрат із високою якістю продукції;
- єдність методів на різних рівнях управління витратами;
- удосконалення документообігу;
- недопущення зайвих вимог;
- орієнтованість на стратегічні цілі розвитку підприємства;
- системний підхід до управління витратами;
- запровадження ефективних методів зниження витрат;
- інтегрованість із загальною системою управління підприємством;
- комплексний характер управлінських рішень;
- варіативність підходів до розробки окремих управлінських рішень.

Також, важливо вірно визначити завдання, що є перед системою та відповідають цілям підприємства. Перерахуємо їх:

- коригування планових показників у відповідності до зовнішніх факторів ринку;
- обґрунтування управлінських рішень щодо виробництва та реалізації продукції;
- визначення витрат за головними функціями управління;
- підготовка інформаційної бази, що дає змогу оцінити витрати при виборі та прийнятті господарських рішень;
- пошук резерву зменшення витрат на усіх етапах виробничого процесу;
- вибір нормування витрат;
- калькулювання витрат за економічними елементами, структурами та стадіями виробництва;
- планомірне вдосконалення організації і технології виробництва;
- вибір системи управління витратами;
- матеріальне стимулювання ресурсозбереження.

Система управління витратами виконує наступні функції – це організація, планування, регулювання, мотивація, координація, аналіз, облік, стимулювання та контроль.

Управління витратами є системою принципів та методів розробки та реалізації управлінських рішень, які засновані на використанні економічних законів.

Список використаних джерел

1. Аналіз витрат підприємства-[Електронний ресурс]/Режим доступу http://studopedia.com.ua/1_129743_tema-analiz-vitrat-pidpriemstva.html
2. Белоусова, І. Проблеми обліку виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції в промисловості / І. Белоусова І., М. Чумаченко // Бухгалтерський облік і аудит.– 2009.– №4. – С. 3-10.
3. Вороненко В. І. Обґрунтування напрямів розвитку сонячної енергетики для України // Енергоефективність та відновлювальна енергетика в Україні: проблеми управління / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. І. М. Сотник. – Суми : ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2019. – С. 72-85. – Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80025>
4. Вороненко В.И., Бурлакова И.М.. Эфффекты от использования энергетических природных ресурсов в странах Европейского союза и Украине. Экономика та держава. 2018. № 7. С. 61-66. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/70636>
5. Вороненко В.И., Горобченко Д.В. Теоретические модели анализа эколого-экономического развития. Економічний простір: Збірник наукових праць. 2020. № 157. С. 65-68. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83711>
6. Вороненко В.І., Гриценко П.В., Омеляненко В.А. Визначення індикаторів та рівнів регуляторної ефективності податкових інструментів на національному та світовому рівнях. Проблеми та перспективи забезпечення макроекономічної стабільності : монографія / за ред. С. В. Леонова і М. М. Бричко. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 65-75. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/90488>
7. Вороненко В.І., Кубатко О.В., Ковальов Б.Л., Гриценко П.В., Омеляненко В.А. Динаміка цифрової трансформації соціально-економічних та екологічних систем. Агросвіт. 2022. № 15-16. С. 15-22. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89229>

8. Гайдаєнко О.М. Структуризація витрат на основі аналізу фінансової звітності /О.М. Гайдаєнко// Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні вимоги до обліку та контролю у контексті глобалізації: Одеса, 22-23 травня 2009 р. – Одеса, ОДЕУ, 2009. – 258 с.

9. Грещак М.Г., Коцюба О.С. Управління витратами: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2002. – 131 с.

10. Гриценко П., Коваленко Є., Вороненко В., Смакоуз А., Степаненко Є. Аналіз дефініції «зміни» як економічної категорії. Механізм регулювання економіки, (1 (91), 92-98. URL: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.91.07>

11. Грабова, І.М. Класифікація витрат підприємства / І.М. Грабова // Матеріали III Всеукраїнської заочної наукової конференції “Актуальні питання сучасної економіки” / Уман. нац. ун-т садівництва, Ф-т економіки і підприємництва; [редкол.: А. Ф. Головчук (відп. ред.) та ін.]. — Умань: Сочінський, 2011. — Ч. 3. — С. 134 — 135.

12. *Гринів Б.В. Економічний аналіз торговельної діяльності*. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2019. – 392 с.

13. Дроб'язко, С.І. Методичні основи управління витратами підприємства / С.І. Дроб'язко // Академічний огляд. — 2010. — № 1(32). — С. 55 — 60.

14. Дяченко, А. В., Карінцева, О. І., Тарасенко, С. В., Харченко, М. О., Мазін, Ю. О., Кисильова, К. С. Формування інноваційного інструментарію економічної політики в умовах розвитку світової економічної кризи 2019-2020 рр. в Україні // Механізм регулювання економіки. 2021. № 3. С. 21-40.
DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.93.02>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85737>

15. Економіка і бізнес : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, О. І. Карінцевої. Суми : Університетська книга, 2021. 316 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83721>

16. Економіка розвитку: європейський досвід упровадження досягнень Industries 3.0, 4.0 та 5.0. : навч. посіб. / за ред. Л. Г. Мельника, Ю. М.

Завдов'євої. Суми : Університетська книга, 2022. 608 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91525>

17. Економічна сутність категорії витрат виробництва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/16374/1/Economic%20essence%20of%20production%20cost%20categories%20.pdf>

18. Економіка та бізнес-інновації: підручник / за ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника, д.е.н., проф. О. І. Карінцевої. – Суми : Університетська книга, 2023. – 702 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91523>

19. Іващенко В. І. Економічний аналіз господарської діяльності: навч. посібник для студентів економічних спеціальностей / В. И. Іващенко. – К.: НІЧЛАВА, 2001. – 204 с

20. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Мазін, Ю. О., Фалько, К. С. Практичні засади підвищення ефективності логістичної діяльності сучасного підприємства. Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2021. № 3. С. 127–136. DOI: 10.21272/1817-9215.2021.3-14 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86223>

21. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Пономарьова, Г. С. Підвищення ефективності бізнес-процесів на виробничому підприємстві // Механізм регулювання економіки. 2020. № 4. С. 58-69. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83754>

22. Карінцева О.І., Дегтярьова І. Б., Харченко М.О., Долгошеєва О. І., Кіріл'єва А. В. Залучення іноземних інвестицій як інструмент забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку країни. Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 3' 2020. С. 199-211. DOI: 10.21272/1817-9215.2020.3-22 https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/3_2020/22.pdf

23. Лукаш, О., Дерев'янку, Ю., Васильєва, Т., & Танащук, М. (2022). Формування конкурентного середовища у освітньому просторі: роль освітніх провайдерів. Механізм регулювання економіки, (3-4(97-98)), 31-39.

<https://doi.org/10.32782/mer.2022.97-98.08>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/90532>

24. Мельник Л. (2021) Сучасні тренди економічного розвитку: Досвід ЄС та практика України: підручник / за ред. Л. Г. Мельника. Суми: ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2021. 432 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89235>

25. Мельник Л. Г., Карінцева О. І., Кубатко О. В., Сотник І. М., Завдов’єва Ю. М. Цифровізація економічних систем та людський капітал: підприємство, регіон, народне господарство // Механізм регулювання економіки. 2020. № 2. С. 9-28. DOI:
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82236>

26. Мельник, Л., Карінцева, О., Кубатко, О., Дерев’янка, Ю., Маценко, О. (2022). Реструктуризація соціально-економічних систем як складова формування цифрової економіки в Україні у період кризи. Механізм регулювання економіки, (1-2(95-96), 7-13.

27. Мельник Л. Г., Маценко О. М., Дериколенко О. М., Кириленко М. В., Стародуб І. А. Економіка підприємств, територій та макроекономічних систем в умовах цифрових трансформацій: від стабільності й лінійного мислення до антикрихкості та нелінійного, інноваційного мислення // Механізм регулювання економіки. 2021. № 3. С. 67-78. DOI:
<https://doi.org/10.21272/mer.2021.93.06>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87532>

28. Мельник, Л. (2022). Росія – країна, побудована на порушенні божих заповідей: погляд економіста . Механізм регулювання економіки, (3-4(97-98), 141-150.
<https://doi.org/10.32782/mer.2022.97-98.10>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/90536>

29. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світлі III, IV, і V промислових революцій. Сумський державний університет, с. 180.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>

30. Микитюк Л. Деякі аспекти системного підходу до вивчення витрат. // Економіст. – 2006 - № 4
31. Ніколаєв С.О., Вороненко В.І., Ковальов Б.Л., Гриценко П.В., Одеволе О.О. Блокчейн як фактор цифрової трансформації економіки України. Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». 2021. №2. С. 16-23. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85043>
32. Омеляненко В.А., Литвиненко С.М., Вороненко В.І. Аналіз потенціалу конвергенції біо- та нанотехнологій в космічній галузі (національний та міжнародний аспект). Інновації і трансфер технологій: методи, моделі та механізми управління: колективна монографія / за ред. д.е.н. В.А. Омеляненка. Суми: Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань, 2023. С. 284-296.
33. Орлов О.А. Планування діяльності промислового підприємства: Підручник. – К.: Скарби, 2002.- 336
34. Панасюк, В.М. Витрати виробництва: управлінський аспект: монографія / В.М. Панасюк. — Т.: Астон, 2005. — 288 с.
35. Партин, Г.О. Управління витратами підприємства : концептуальні засади, методи та інструментарій : монографія / Г.О. Партин; Нац. банк України, Ун-т банк. справи. — К.: УБС НБУ, 2008. — 219
36. Попович, П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання / П. Я. Попович: підручник. - Тернопіль: Економічна думка, 2001. - 365 с.
37. Сотник І. (2018) Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / І. Сотник, Л. Таранюк. – Суми: Університетська книга, 2018. – 572 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>
38. Сучасні тренди економічного розвитку. Книга 1: Трансформації економічних систем: досвід ЄС в реалізації Industries 3.0, 4.0, 5.0: навчальний посібник / за ред. Л. Г. Мельника. Суми: Університетська книга, 2022. 608 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91526>

39. Сучасні тренди економічного розвитку. Книга 2: Кращі практики ЄС для сестейнового розвитку : навч. посіб. / за ред. Л. Г. Мельника, Ю. М. Завдов'євої. Суми : Університетська книга, 2022. 608 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91527>

40. Череп А.В. Управління витратами суб'єктів господарювання. Ч.1: Монографія. - Х.: ВД "Інжек", 2016. – 368 с

41. Чухліб А.П., Кабушкін Ю.П. Сутність і природа витрат на виробництво// Фінанси України. – 2017. – №9. – С.30–34.

42. Babenko V., Matsenko O., Voronenko V., Nikolaiev S., Kazak D. Economic prospects for cooperation the European Union and Ukraine in the use of blockchain technologies. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism. 2020. № 12. С. 8-17. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83746>

43. Hrytsenko P., Voronenko V., Kovalenko Ye., Kurman T., Omelianenko V. Assessment of the development of innovation activities in the regions: Case of Ukraine. Problems and Perspectives in Management. 2021. 19(4). P. 77-88. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85729> (SCOPUS)

44. Hrytsenko, P. V., Kovalenko, Y. V., Voronenko, V. I., Smakouz, A. M., Stepanenko, Y. S. Analysis of the Definition of “Change” as an Economic Category // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 1. P. 92-98. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.91.07>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/84025>

45. Hrytsenko, P.V., Kovalenko, Y.V., Voronenko, V.I., Smakouz, A.M., Stepanenko, Y.S. Analysis of the Definition of “Change” as an Economic Category. Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 1. С. 92-98. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/84025>

46. Ji, Z., & Sotnyk, I. (2023). Economic analysis of energy efficiency of China's and India's national economies. Mechanism of an Economic Regulation, (1(99), 11-16. <https://doi.org/10.32782/mer.2023.99.02>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91221>

47. Jianming Mu, Goncharenko O. S., Chortok Yu. V., Yaremenko A. H. Peculiarities of Formation of the Region's Logistics Infrastructure on the Basis of Eco-Innovations Within the Framework of Stakeholders' Partnership in the Enterprise-Region-State System // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 4. P. 22-29. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.94.03>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87514>

48. Karintseva O. I., Yevdokymov A. V., Yevdokymova A. V., Kharchenko M. O., Dron V. V. Designing the Information Educational Environment of the Studying Course for the Educational Process Management Using Cloud Services. Механізм регулювання економіки. 2020. № 3. С. 87-97. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2020.89.07>

49. Kovalov, B., Karintseva, O., Kharchenko, M., Khymchenko, Y., & Tarasov, V. (2023). Methods of evaluating digitization and digital transformation of business and economy: the experience of OECD and EU countries. Економіка розвитку систем, 5(1), 18-25. <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2023-1-3> <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91585>

50. Kovalov, B., Karintseva, O., Kharchenko, M., Khymchenko, Y., & Tarasov, V. (2023). Methods of evaluating digitization and digital transformation of business and economy: the experience of oecd and eu countries. Економіка розвитку систем, 5(1), 18-25. <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2023-1-3> <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91585>

51. Kubatko, O. V., Kubatko, O. V., Sachnenko, T. I., Oluwaseun, O. O. Organization of Business Activities with Account to Environmental and Economic Aspects // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 2. P. 76-85. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.92.08>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85180>

52. Kubatko, O., Merritt, R., Duane, S., & Piven, V. (2023). The impact of the COVID-19 pandemic on global food system resilience. Mechanism of an Economic Regulation, (1(99), 144-148. <https://doi.org/10.32782/mer.2023.99.22>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91371>

53. Lukash, O. A., Derev`yanko, Y. M., Kozlov, D. V., Mukorez, A. I. Regional Economic Development in The Context of the COVID-19 Pandemic and the Economic Crisis // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 1. P. 99-107.

DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.91.08>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/84026>

54. Kubatko, O. V., Chortok, Y. V., Honcharenko, O. S., Nechyporenko, R. M., & Moskalenko, I. M. (2019). Studying Features of Vehicle Type Selection by Trade and Logistics Enterprise. Mechanism of economic regulation. – 2019. – №3.

– C. 73–82. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76448>

55. Melnyk L. H., Derykolenko O. M., Mazin Yu. O., Matsenko O. I., Piven V. S. Modern Trends in the Development of Renewable Energy: the Experience of the EU and Leading Countries of the World // Механізм регулювання економіки. 2020. № 3. С. 117-133.

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81810>

56. Melnyk, L. Hr., Shaulska, L. V., Mazin, Yu. O., Matsenko, O. I., Piven, V. S., Konoplov, V. V. Modern Trends in the Production of Renewable Energy: the Cost Benefit Approach // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 1. P. 5-16.

DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.91.01>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83761>

57. Melnyk, L., Karintseva, O., Kubatko, O., Derev`yanko, Y., & Matsenko, O. (2022). Restructuring of socio-economic systems as a component of the formation of the digital economy in Ukraine. Mechanism of an Economic Regulation, (1-2(95-96), 7-13.

<https://doi.org/10.32782/mer.2022.95-96.01>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89627>

58. Melnyk, L., Kovalov, B., Mykahilov, S., Mykhailov, S., Skrypka, Y., & Starodub, I. (2022). Dynamics of reproduction of economic systems in the transition to digital economy – in the light of synergetic theory of development*.

Mechanism of an Economic Regulation, (3-4(97-98), 7-14.

<https://doi.org/10.32782/mer.2022.97-98.01>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/90520>

59. Melnyk, L., Matsenko, O., Kalinichenko, L., Holub, A., & Sotnyk, I. (2023). Instruments for ensuring the phase transition of economic systems to management based on Industries 3.0, 4.0, 5.0. Mechanism of an Economic Regulation, (1(99)), 34-40. <https://doi.org/10.32782/mer.2023.99.06>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91226>
60. Nesterenko V., Dolhosheieva O., Kirilieva A., Voronenko V., Hrytsenko P. «Green» vector of the economic development of the country. Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 3. С. 82-90.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87533>
61. Nesterenko, V. O., Dolhosheieva, O. I., Kirilieva, A. V., Voronenko, V. I., Hrytsenko, P. V. "Green" Vector of the Economic Development of the Country // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 3. P. 79-87. DOI:
<https://doi.org/10.21272/mer.2021.93.07>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87533>
62. Nikulina, M., Sotnyk, I., Derykolenko, O., & Starodub, I. (2022). Unemployment in Ukraine's economy: COVID-19, war and digitalization. Mechanism of an Economic Regulation, (1-2(95-96)), 25-32.
<https://doi.org/10.32782/mer.2022.95-96.04>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89630>
63. Omelyanenko V., Pidorychev I., Voronenko V., Andrusiak N., Omelianenko O., Fyliuk H., Matkovskyi P., Kosmidailo I. Information & Analytical Support of Innovation Processes Management Efficiency Estimations at the Regional Level. International Journal of Computer Science and Network Security. 2022. Vol. 22, No. 6. P. 400-407.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89615>
64. Sotnyk I. M., Nahornyi M. V., Maslii M. Yu., Nikulina M. P., Yehorov Y. V. Problems of Unemployment in Ukraine Under the COVID-19 Pandemic // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 3. P. 88-96. DOI:
<https://doi.org/10.21272/mer.2021.93.08>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87534>

65. Sotnyk, I. M., Matsenko, O. M., Popov, V. S., Martymianov, A. S. Ensuring the Economic Competitiveness of Small Green Energy Projects // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 1. P. 28-40. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.91.03>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/84021>

66. Tambovceva, T. T., Melnyk, L. Hr., Dehtyarova, I. B., Nikolaev, S. O. Circular Economy: Tendencies and Development Perspectives // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 2. P. 33-42. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.92.04>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85156>

67. Voronenko V., Horobchenko D. Approaches to the Formation of a Theoretical Model for the Analysis of Environmental and Economic Development. Journal of Environmental Management and Tourism. Craiova: ASERS Publishing, 2018. Vol. 9, Issue Number 5(29). P. 1108-1119.

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/77227>